

Felméry Zoltán

Az államon és a vállalatokon túli világ. Alternatív szereplők és koordinációs mechanizmusok a közbiztonság elősegítésében¹

A tanulmány célja a közbiztonsági rendszer működésének deskriptív jellegű leírásához történő hozzájárulás. Ennek érdekében azonosít néhány – az állam és a magánbiztonság mellett – a közbiztonsági tevékenység elősegítésében közreműködő szereplőt, valamint általánosságban ismerteti a tevékenységüket befolyásoló önkormányzati, etikai és agresszív koordinációs mechanizmusokat. Az alternatív szereplők és mechanizmusok áttekintése alapján lehetővé válik annak tudatosítása, hogy a közbiztonság elősegítésében nem kizárólag az állam és a magánbiztonsági szolgáltatók vállalnak szerepet.

Kulcsszavak: közbiztonság, koordinációs mechanizmus, polgárőrség, párthadsereg, kisebbségek

Felméry Zoltán: A world beyond the state and corporations. Alternative actors and coordination mechanisms in public security

The paper requires to contribute to the description of the public security system operation process. Towards this requirement the paper identifies some participating actors in the public order achieving process – beside the state and security corporations. Furthermore it describes the associative, ethical and aggressive coordination mechanisms that influence the activity of the alternative actors. The review of the alternative actors and mechanisms enables us to recognize that in connection with public security there is a world beyond the state and corporations.

Keywords: public security, coordination mechanism, home guard, paramilitary police force, minority groups

A közelmúltban foglalkoztunk a közbiztonsági rendszer alakításában részt vevő szereplők, valamint az egyes alrendszerek működését leíró koordinációs mechanizmusok bemutatásával. Ennek keretében ismertettük az államnak és a magánvállalatoknak a közbiztonság elősegítésében értelmezhető szerepvállalását, valamint a biztonság megteremtéséhez hozzájáruló bürokratikus és piaci koordináció mechanizmusának általános – ezáltal a közbiztonsági szektor esetén egyaránt értelmezhető – irányelveit.² A közbiztonsági rendszer deskriptív jellegű leírása érdekében azonban ezzel még csak félmunkát végeztünk.

1 Köszönettel tartozom a Pallas Athéné Domus Animae Alapítványnak kutatási tevékenységem támogatásáért, valamint Papp Józsefnek a kézirat véleményezéséért. Valamennyi, a tanulmánnyal kapcsolatban felmerült hiányosságért azonban kizárólag magam vagyok felelős.

2 FELMÉRY Zoltán: Az állam és a magánvállalatok szerepvállalása a közbiztonság elősegítésében. Az őrző-örzött reláció, valamint a relációt leíró koordinációs mechanizmusok. *Nemzet és Biztonság*, 2015/5., 115–131. o.

Nem foglalkoztunk ugyanis az állam és a magánbiztonság mellett létező, a közbiztonságot aktívan alakító egyéb szereplők és koordinációs mechanizmusok bemutatásával. Jelen tanulmány – a korábbi írást kiegészítendő – ezt kívánja pótolni. Ennek érdekében pedig néhány gondolat erejéig ismertetni kívánja a közbiztonsági rendszer működéséhez egyaránt nélkülözhetetlen önkormányzati, etikai és – mint azt az alábbiakban látni fogjuk, paradox módon egyaránt releváns – agresszív koordináció rendteremtésben betöltött szerepét.

Arra ugyanis, hogy a biztonságot nem kizárólagosan az állam, illetve az erre felkért magánvállalatok védelmezik, körülöttünk is számos példa akad. Bizonyára mindannyian találkoztunk már a vidéki falvak védelme érdekében létrejött éjszakai járőrszolgálatok gyakorlatával, illetve ismerjük a polgárőrség intézményét. Az is előfordulhatott velünk, hogy szemtanúi voltunk egy, a közbiztonság veszélyeztetésével járó cselekmény átlagos állampolgárok részéről történő megakadályozásának. Mindannyian láthattunk már különböző erőszakszervezeteket – legalábbis az általuk artikuláltak szerint – a közrend elősegítése érdekében fellépni. Emellett – ha máshonnan nem, a filmekből – tudhatjuk, hogy a különböző maffiaszerű szervezetek illegális tevékenységük zavartalan bonyolítása érdekében akár a közrend elősegítése érdekében is felléphetnek. Az előző néhány kiragadott példa alapján jól látható, hogy a közbiztonság alakulására az államtól és a vállalatoktól eltérő szereplők és tevékenységüket koordináló mechanizmusok egyaránt hatással vannak. Az alábbiakban ezeknek a szereplőknek és mechanizmusoknak a bemutatására törekszünk.

Alternatív szereplők és koordinációs mechanizmusok

A koordinációs mechanizmusok a társadalmi rendszer egyben tartásáért felelős alrendszerek, amelyeken „*két vagy több egyén vagy szervezet egymásra hatásával járó mikrofolymat szabályozását értjük*”, beleértve ebbe nem kizárólag a gazdasági javak előállításának és forgalmazásának, hanem mindennemű társadalmi transzformációs és tranzakciós folyamatnak a szabályozását.³ Amennyiben két társadalmi szereplő között – valamilyen okból – kapcsolat létesül, az a kapcsolat koordinációra szorul, a koordináció pedig egyetemes törvényszerűségekkel leírható mechanizmusokon keresztül érvényesül. A koordinációs mechanizmusok tehát a benne részt vevő szereplők tevékenységét hangolják össze. Ezáltal minden egyes koordinációs mechanizmus emberek sajátos viszonyainak – valamint a köztük megvalósuló erőforrás-allokációnak – az együttesét jelenti.⁴ A közbiztonsághoz nélkülözhetetlen tranzakciók egyaránt vizsgálhatók a koordinációs mechanizmusok szabályozó hatásán keresztül.⁵

3 KORNAI JÁNOS: Bürokratikus és piaci koordináció. In: KORNAI JÁNOS: *Központosítás és piaci reform*. Kalligram, Pozsony, 2013, 667. o.

4 KORNAI JÁNOS: *A szocialista rendszer*. Heti Világgazdaság Kiadó, Budapest, 1993.

5 FELMÉRY: i. m. 116. o.

Ismert, hogy a koordinációs mechanizmusoknak többféle tipológiája létezik.⁶ A közbiztonság esetén értelmezhető mechanizmusok azonosításakor Kornai János munkásságára támaszkodunk, ennek értelmében pedig 1. bürokratikus, 2. piaci, 3. önkormányzati, 4. etikai, valamint 5. agresszív koordinációs mechanizmust feltételezünk. A közbiztonság elősegítésében szerepet vállaló – nem állami és magánvállalati – szereplők azonosításakor pedig az alábbiakban az önkormányzati, az etikai, valamint az agresszív koordinációval foglalkozunk.⁷

Az önkormányzati koordinációban részt vevő szereplők egymás mellé rendelt tagok ugyanabban a társulásban. A tagok közvetve gyakorolják az önkormányzati jogokat. Kapcsolatuk horizontális jellegű, az információkhoz való hozzáférésük pedig teljes. Nincsenek alá- és fölérendeltségi kapcsolatok. Vegytiszta önkormányzati koordináció azonban a gyakorlatban kevésbé érvényesül, a koordinációban részt vevő felek közötti hatékony érdekképviselet egy bizonyos nagyság felett ugyanis igényli a vertikális elemek megjelenését. Ebben az idealizált esethez képest módosult megoldásban a tagság továbbra is egyenrangú tagokból áll, a koordináció a tagság által kimunkált szabálygyűjtemény alapján történik, a tagok azonban közvetten, egy megválasztott képviselő testület által gyakorolják jogaikat. A fentiek alapján az önkormányzati koordinációban is megjelenik – a tagság és a testület vonatkozásában – vertikális elem, ez azonban megkülönböztetendő a bürokratikus koordináció alá- és fölérendeltségi viszonyaitól. A vertikális elem itt ugyanis fordítottan aszimmetrikus, a függőség nem egyoldalú, hanem kölcsönös. A fő hatásirány letről felfelé érvényesül, a fölérendelt testületet a tagság választja, meghatározott szabályok szerint joga van annak visszahívására, a testület a tagság által megszavazott ügyekben és módon szükséges, hogy eljárjon. Nincs szükség az egyéni tagok testületnek történő engedelmességére (ez nem is értelmezhető), a testület azonban köteles képviselni a tagság akaratát. A kommunikáció ugyan kétoldalú, a testület – hozzáértése révén – igyekezik meggyőzni a tagságot az általa javasoltakról, ellenkező előjelű döntés esetén azonban köteles engedelmessé válni. Az önkormányzat létrehozásának motivációja a tagok közötti érdekközösség felismerése. Önkormányzat létrehozására akkor kerül sor, ha a tagok egyéni érdeke megegyezik a kollektív közösségi érdekekkel. A demokratikus és a diktatórikus társadalmi berendezkedésekben látszólag egyaránt jelen van az önkormányzati koordináció. Míg azonban a demokratikus rendszerekben ténylegesen az önkormányzatiság elve alapján épül fel az államhatalom, illetve épülnek fel az érdekképviseletek, a szakmai szövetségek, a társadalmi szervezetek, valamint a szövetkezetek, addig a diktatórikus rendszerekben kizárólag formailag létezik az önkormányzatiság.⁸

Az etikai koordináció esetén egyenrangú, mellérendeltségi viszony áll fent a szereplők között. Ez esetben azonban sem egyoldalú, sem kölcsönös függelmi viszony nem jellemzi a tranzakciókat. A szereplők közötti kapcsolatok fenntartását tehát sem a függés, sem a haszonszerzés igénye nem motiválja (ezekben az esetekben ugyanis bürokratikus, illet-

6 A koordinációs mechanizmusokkal foglalkozó szakirodalom áttekintéséhez lásd POLÁNYI Károly: *A gazdaság, mint intézményesített folyamat*. In: *Polányi Károly gazdaságtörténeti munkái*. Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 13–67. o.; Charles E. LINDBLOM: *Politics and Markets. The World's Political Economic System*. Basic Books, New York; valamint KORNAI: *Központosítás...*, valamint *A szocialista...* i. m.

7 A bürokratikus és a piaci koordináció közbiztonság esetén történő értelmezéséhez lásd FELMÉRY: i. m.

8 KORNAI: *Központosítás...*, valamint *A szocialista...* i. m.

ve piaci koordinációról beszélünk). A kapcsolat kialakításának alapja egymás kölcsönös önzetlen megsegítése, illetve valamilyen altruista meggyőződésből történő cselekvés. A mechanizmus szereplői lehetnek az adományozó(k) és a kedvezményezett(ek), mindkét szerepben feltűnhetnek egyének és szervezetek egyaránt. A tranzakciók jellemzően nem monetarizáltak, amennyiben azonban pénzbeli adományról beszélünk, akkor is feltétel az önzetlenség jelenléte. Az információk horizontálisan áramlanak a szereplők között, a kapcsolat kialakítását döntően kedvezményezetti oldalról történő valamilyen megkeresés, kérés, adományra történő felhívás, illetve adományozói oldalról történő önkéntes megnyilvánulás jelenti. Ahhoz, hogy egy tranzakció létrejöhessen, arra van szükség, hogy egyrészt a társadalmi értékrendben meggyökeresedjen és erkölcsi normává váljon az önzetlen segítségnyújtás, másrészt az adományozót motiválja valamilyen politikai, vallási meggyőződés, illetve jószívúségból eredő belső parancs, szolidaritási igény. E feltételek hiányában ez a mechanizmus nem tud tartósan intézményesülni.⁹ Az etikai koordinációs mechanizmus jelenléte politikailag „rendszerfüggetlen” jelenség. A diktatórikus, az autokratikus, valamint a demokratikus rendszerekben egyaránt jelen van az önzetlen segítség.

Agresszív koordináció a jog és erkölcs által el nem ismert, önkényesen, az erőszak által kikényszerített tranzakciók esetén megy végbe. Ennek következtében a szereplők között egyoldalú, aszimmetrikus függelmi kapcsolat, alá-fölérendeltségi viszony alakul ki. A kapcsolat kialakításának motivációja a fölérendelt által alkalmazott erőszak egy adott tranzakció kikényszerítésére. Az információk áramlásának jellemző iránya vertikális, a felek közötti kommunikáció utasítások formájában fentről lefelé történik. A felek közötti kapcsolat többnyire nem tartós, jellemzően alkalmi jellegű, az adott tranzakció elvégzésére irányul. A tranzakciók monetarizáltsága pedig nem szükségszerű.¹⁰ A prepolitikai állapotban a közösségek tagjai közötti tranzakciók jellemzően – ugyanakkor nem kizárólagosan – az agresszív koordináció alapján történnek. A közhatalmi kontroll hiányában a tranzakciókat dominánsan befolyásolja az egymással kapcsolatba kerülő felek közötti erő- és hatalommegoszlás. A politikai társadalmak kialakulásával az agresszív koordináció jelentősen visszaszorul, a tekintetben azonban nem lehetnek illúzióink, hogy valamikor is megszűnik. Sőt, amíg a diktatórikus berendezkedés esetén az államtól független szereplők agresszív koordinációja erőteljesen korlátozott (a nyilvános – és nem hamisított – bűnüldözési statisztikák szerint a bűncselekmények száma a diktatúrákban mindig figyelemre méltóan alacsony),¹¹ a demokráciákban a magánszereplők között is erőteljes az agresszív koordináció.

A közbiztonsági rendszer, valamint e három koordinációs mechanizmus esetén egyaránt elmondható, hogy az egyes koordinációs mechanizmusok ez esetben sem léteznek vegytisztán, ugyanakkor az egyes alrendszerek szintjén létezik egy jól azonosítható domináns mechanizmus. A domináns mechanizmus visszaszorulása esetén pedig – koordinációs vákuum hiányában – alternatív mechanizmusok kerülnek előtérbe.

Az önkormányzati, az etikai, valamint az agresszív koordinációs mechanizmus legfontosabb jellemzőit az alábbi táblázat foglalja össze.

9 KORNAI: *Központosítás... , valamint A szocialista... i. m.*

10 KORNAI: *Központosítás... , valamint A szocialista... i. m.*

11 Félreértés ne essék: a diktatúrák esetén is van agresszív koordináció. Ez azonban a bürokratikus koordinációhoz köthető – állami tisztséget egyaránt betöltő – magánszereplők privilégiuma.

Koordinációs mechanizmusok és legfontosabb jellemzőik			
Jellemzők	Önkormányzati	Etikai	Agresszív
Szereplők közötti viszony jellege	Mellérendelt és/ vagy alá- és fölérendelt viszony	Mellérendelt viszony	Alá- és fölérendelt viszony
Függelmi kapcsolat (egymásrautaltság)	Aszimmetrikus	Nincs	Aszimmetrikus
Tranzakciók iránya	Horizontális és/ vagy vertikális	Horizontális	Vertikális
Kapcsolat tartósága	Rövid távon tartós és intézményesült, de meghatározott szabályok alapján változtatható	Többnyire nem tartós, nem intézményesült	Többnyire nem tartós, nem okvetlenül intézményesült
Cselekvés motivációja	Tagok közötti érdekközösség felismerése	Önzetlenség, altruista meggyőződés	Főlérendelt által alkalmazott erőszak
Tranzakcióhoz szükséges input/ információ	Szavazat	Rászorultság kinyilvánítása	Utasítás
Domináns érdek	Egyéni	Kölcsönös	Egyéni
Érdekérvényesítési stratégia	Kooperáció	Kooperáció	Fizikai erőszak által történő kikényszerítés
Tranzakciók monetarizáltsága	Nem okvetlenül monetarizált	Nem okvetlenül monetarizált	Nem okvetlenül monetarizált

Az őrző: a társadalmi mozgalom. A domináns koordináció: önkormányzati

Az állam rendvédelmi szervei által nyújtott, valamint a magánbiztonsági vállalkozásoktól vásárolt védelmi szolgáltatások mellett az egyének és a különböző társadalmi csoportok összefogással is erősíthetik biztonságukat. A közös érdekek mentén – mind a társadalmakat érintő külső, mind a különböző társadalmi csoportokat érintő belső fenyegetésekkel szemben – szervezett védelmi tevékenységre számos példát találhatunk. Az alábbiakban három példán, 1. a polgárőrségnek, 2. egy, a lakóközösségek önvédelmére létrehozott mozgalomnak, valamint 3. egyes kisebbségek önvédelmi kezdeményezéseinek a bemutatásán keresztül kívánjuk érzékeltetni a civil összefogás alapján szervezett biztonság létjogosultságát.

A legitim hatalom által szolgáltatott rendvédelem – illetve az abba vetett bizalom – hiányában a biztonság érdekében előtérbe kerülnek a különböző önkéntes szerveződések. A 11. századtól kezdve a földesuraktól – és hadseregüktől – függetlenedő középkori városokban a mai önkormányzatok elődeiként létrejött kommunák célja érdekeiknek és biztonságuknak a védelme volt. Ennek következtében fallal vették magukat körül, a városfalat folytonosan bővítették, erősítették, őrizték. Többek között az ekkoriban a városokban kialakuló és az elkövetkező évszázadok során ott koncentrálódó kézműves szakmai és érdekképviselői szervek, a céhek feladata volt az őrszolgálat biztosítása és külső fenyegetés esetén a városfal védelme. Kialakítva ezzel az első – az államhatalomtól független – városi önvédelmi megoldásokat, tulajdonképpen – az azóta a kizárólag városokban történő működéstől már elszakadó – polgárőrségek előzményét. Az intézményesült *polgárőrség* első magyarországi történeti emléke 1532-re datálódik, amikor is Sopron városában már készítettek – többek között – az állomány adatait tartalmazó mustrajegyzéket.¹² A polgárőrség szerepe – először, de nem utoljára – a napóleoni háborúk, valamint a Magyarországot is érintő francia megszállás során értékelődött fel, amikor is az ország egyes területein kezdetben egyedül, majd a megszálló francia egységekkel közösen e szervezet látta el a közbiztonsági és közrendvédelmi feladatokat.¹³ Részben ennek köszönhetően a polgárőrséget 1808-ban újjászervezték és 1809-ben országosan összeírták. Innen tudhatjuk, hogy a 19. század elején Szeged 3087, Debrecen 1641, Sopron körülbelül 1500, Győr 1340, Nagyszombat 455, Ruszt 110 fős polgárőrséggel rendelkezett.¹⁴ Ezt követően, az 1800-as évek első felében a polgárőrségekben szolgálatot teljesítők száma és a szervezetek jelentősége nagymértékben visszaesett. Az 1848-as forradalom során szervezett nemzetőrségbe beolvadó polgárőrségek létszáma Budapesten 2000, Pozsonyban 800, Aradon 400, Sopronban 300, Győrben 200, Debrecenben 117 fő volt. Ez különösen kevésnek tűnik annak tükrében, hogy a nemzetőrségbe történő beolvadásig – a reguláris erők leterheltsége okán – e szervezetek látták el a szabad királyi városok és – a bányáorséggel kiegészülve – a bányavárosok védelmét.¹⁵ A szabadságharc bukását követő Bach-korszakban a polgárőrség szerepe még jobban visszaszorult, amire a működését érintő adatok hiányából lehet következtetni. Az első világháborút megelőzően a Belügyminisztérium ugyan rendelkezett a polgárőrségek felállításáról, a világháborúban a legtöbb településen jellemzően a csendőrség irányítása alá kerülő polgárőrség azonban önkéntes jellege, valamint a behívások következtében hamar megszűnt.¹⁶ Polgárőrség a Tanácsköztársaság, a Horthy-korszak és a második világháború idején lényegében nem létezett. A világháborút követően elméletileg létezhetek önkéntes szervezetek a – rendőrséggel közösen végzett – települési közbiztonság elősegítésére,¹⁷ a gyakorlatban azonban az állami rendvédelmen túli – és a teljes mértékben általa kontrollált – bármilyen védelmi célú megoldás erő-

12 ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Polgárőr Módszertani Füzetek*. [online], 2011. Forrás: Opsz.hu, [2015. november 18.]

13 KRIESCH András: Francia megszállás Magyarországon. 1809, *Rubicon*, 2010/5, 30–33. o.

14 SASHEGY POLGÁRŐR EGYESÜLET: *Polgárőrségről*. [online], Forrás: Sashegyolparor.hu [2015. november 19.]

15 SIMON V. Péter: A polgárőrség intézménye 1848 tavaszán. *Folia Historica: a Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*, 1991/15, 11–24. o.

16 MIKLÓS Tamás: *Polgárőrség Esztergomban az első világháború idején*. [online], 2015, Forrás: Nagyhaboru.blog.hu [2015. november 19.]

17 ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Polgárőr alapismereti szakmai jegyzet*. [online], 2012, Forrás: Opsz.hu [2015. november 20.]

sen korlátozottan minősült. A rendszerváltással – valamint az azt megelőző erjedéssel – együtt járt a bűncselekmények számának drasztikus emelkedése, amelyre – a megváltozott jogi feltételrendszer lehetőségében – a civil közösség természetes önvédelemmel reagált. Az állami rendvédelem meggyengülésével, valamint a határok megnyitásával együtt Magyarországon is megjelenő új típusú bűncselekmények (ember- és drogkereskedelem, cigarettacsempészet, migráció, olajbűncselekmények stb.) miatt közbiztonsági válsághangulat uralkodott el az országban, amelyre válaszul elszaporodtak az önvédelmi egyesületek. A létrejött egyesületek kontrollja, valamint a szabadcsapatszerű működés megelőzése érdekében szükség volt egy országos szövetség létrehozására. Ez a szövetség pedig az ismételt megszervezésre kerülő polgárőrség lett. A fentiek tükrében létrejött 223 önvédelmi szervezet képviselői egy hosszan tartó egyeztetési folyamat eredményeképpen 1994-ben csatlakoztak a megalakult Országos Polgárőr Szövetséghez, amely a kerületi, területi, fővárosi, valamint megyei szövetségek munkáját irányító és koordináló szervezet. A polgárőrség keretei között civil védelmi tevékenységet ellátó szervezetek száma azóta tovább növekedett. A 2010. évi statisztikák szerint a tageszervezetek létszáma 2154, a tagok létszáma 89 760 fő.¹⁸

A polgárőrség mára fontos feladatot lát el – a rendőrséggel együttműködve – az egyes települések közrendjének védelmében. A helyi közrend és közbiztonság védelme, a bűnmegelőzés elősegítése érdekében alapfeladatai közé tartozik 1. a járőr- és figyelőszolgálat működtetése, valamint 2. közúti baleset helyszínén és oktatási intézmények közelében jelzőri tevékenység végzése. Alapfeladatai mellett közreműködik 1. a polgári és katasztrófavédelemben, 2. az áldozatvédelemben, 3. a környezet- és természetvédelemben, 4. a közlekedésbiztonságban, 5. az állatvédelemben, 6. a magánszemélyeket és az önkormányzatokat érintően a vagyonvédelemben, 7. az otthonukban élő fogyatékos személyek védelmében, 8. a fontosabb helyi – lakossági és önkormányzati – rendezvények védelmében, 9. a körözött tárgyak és személyek felkutatásában, 10. a vasúti személyszállítás rendjének fenntartásában, valamint 11. a feladataival összefüggő oktatási és ismeretterjesztő feladatokban.¹⁹ Jól láthatóan hozzájárul tehát a közbiztonság elősegítéséhez.

A hivatkozott 2011. évi új törvény – az elmúlt években megjelenő és általunk a következő alfejezetben egyaránt érintett gárdákra válaszul – jelentősen megváltoztatta a polgárőrség, illetve a társadalmi mozgalmakon és egyesületeken keresztül végzett önvédelmi tevékenység szabályozását. A korábbi szabályozással ellentétben (ami mindössze annyira terjedt ki, hogy lehetőséget adott civil mozgalmaknak egyesületi formában védelmi tevékenységet ellátni) jelentősen szűkítette az önvédelmi társadalmi mozgalmak intézményesülésének lehetőségeit, egyúttal monopolhelyzetbe hozta a polgárőrséget. Ettől kezdve az

18 ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: Beszámoló a polgárőrség 2010. évi tevékenységéről. [online], 2010, Forrás: Opsz.hu, [2015. november 19.] A taglétszám nem kizárólag a közterületen szolgálatot teljesítőket jelenti. Utóbbiak – a regisztrált és igazolvánnyal rendelkező polgárőrök – 2015-ben mintegy 52 ezren vannak. A polgárőrség elmúlt évekbeli fejlődéstörténetéhez lásd Bíró Gyula A polgárőrség szerepe és jelentősége hazánk közbiztonságának javításában. [online], Forrás: Pecshor.hu [2015. november 23.]

19 2011. évi CLXV törvény a polgárőrségről és a polgári tevékenység szabályairól. [online], 2011 Forrás: Net.jogtar.hu [2015. november 23.]. A polgárőrség nem összekeverendő tehát a polgári védelemmel. Míg a polgárőrség alapfeladataként a közbiztonság elérését kívánja elősegíteni, addig a polgári védelem a természeti és civilizációs veszélyekre reagáló katasztrófavédelmi feladatokat. A két feladatrendszer között léteznek természetesen átfedések: a polgárőrség például közreműködhet polgári védelmi feladatokban.

önvédelmi civil összefogásnak meg kell felelnie két alapvető feltételnek: 1. tagja kell, hogy legyen a polgárőrségnek, egyúttal 2. együttműködési megállapodást kell kötnie a rendőrség illetékes szervével. E két intézkedés – kiegészülve azzal, hogy a polgárőrök kiképzése a rendőrség feladata; a polgárőrök és a rendőrség a településeken közös szolgálatot lát el; a rendőrség képviselteti magát a polgárőrség különböző rendezvényein; illetve a polgárőrséget tulajdonképpen a rendőrség látja el információkkal – erős állami függőséget jelent. Tulajdonképpen az a helyzet alakult ki, hogy a polgárőrség a rendőrség civil szervezete lett.²⁰

A szoros rendőrségi kontroll a tekintetben indokolható, hogy a polgárőrség feladatainak ellátása során – bár egyes közrendvédelmi feladatok megoldásához ez nélkülözhetetlen – nem rendelkezik hatósági jogkörökkel, a hivatásos szervektől eltérően nem alkalmazhat kényszerítő eszközöket. Tevékenységét a politikai semlegesség és az emberi jogok tiszteletben tartása mellett kell ellátnia. Ellentétben a különböző – illegálisan működő – paramilitáris szervezetekkel, nem kérdőjelezi meg az alkotmányos értékeket, nem működtet fegyveres alakulatokat, nem követhet el bűncselekményeket, illetve nem tanúsíthat kirekesztő magatartást.²¹ Formaruhát is kizárólag az állami rendvédelmi szervezetektől jól megkülönböztető módon viselhet. Esetünkben legfontosabb jellemzője azonban az, hogy a polgárőrök önkéntesen, anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzik tevékenységüket.²²

Egy, a *lakóközösségek védelmére létrehozott szerveződés*, a Szomszédok Egymásért Mozgalom a civil együttműködés által kívánja javítani a települések köz- és vagyonbiztonságát. A fentiek értelmében a polgárőrség által létrehozott és ahhoz minden bizonnyal a jövőben is szorosan kötődő – egyúttal az állami hatóságok által is támogatott – mozgalom célja a lakosság egymásra történő odafigyelésének elősegítése, ezáltal pedig a közbiztonság lehető legolcsóbb módon történő javítása. A bűncselekmények megelőzése és megakadályozása érdekében a lakóközösségeknek a mozgalomhoz csatlakozott tagjai egészen hétköznapi tevékenységet végeznek: megpróbálják a lakhatás látszatát keltetni a tartósan távollévőknel (kiveszik a postát vagy lenyírják a füvet), figyelemfelkeltő zajok esetén valóban szomszédjuk segítségére sietnek (a sokadik téves riasztás után sem ignorálják a bekapcsoló riasztókat), rendszeres időközönként megkérdezik a közelükben élő időseket, hogy nem tapasztaltak-e valami szokatlant mostanában (a rendőrségre hivatkozva és hiszékenységet kihasználva nem akarták-e ismeretlenek megvizsgálni pénzüik eredetiségét), vagy éppen fokozottan figyelnek a játszótérükön szórakozó gyermekek társaságát kereső ismeretlenekre (felírják a játszótérek közelében parkoló gyanús autók rendszámát). A kanadai gyökerekkel rendelkező, Magyarországon az 1990-es években létrehozott – néhány éve pedig ismételten feléleszteni kívánt – mozgalomhoz a hírek szerint a polgárőrségek mel-

20 A monopolhelyzettel együtt járó erőteljesebb kontroll a polgárőrség önkormányzatiságát annyiban azonban nem sérti, hogy a képviselők megválasztásába az állami rendészeti szervezetrendszer továbbra sem szólhat bele. A jogi keretek értelmében a tagegyesületek számára nem állnak fent korlátozó feltételek képviselőik megválasztásakor.

21 Azon szervezetek, amelyek elkövetik a fenti vétségeket, feloszlásra kerülnek. Magyarországon a közelmúltban így járt a – cigánybűnözés elleni fellépést hangsúlyozó – Szebb Jövőért Egyesület, amellyel kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy rendezvényein túllépte a gyűlekezési jog, az egyesülési jog, valamint a véleménynyilvánítás szabadságának jogi lehetőségeit.

22 Ezt nem befolyásolja az a tény sem, hogy a különböző megyei és országos szövetségek működési költségeik fedezésére költségvetési támogatásban részesülnek, valamint – a rendőrséggel megkötött együttműködési megállapodások alapján – a működésükhöz szükséges eszközöket kapnak térítés nélkül.

lett mára több mint 50 ezer civil is csatlakozott.²³ A „szomszédsági őrsegek” együttműködése révén – a lehető leggazdaságosabb módon és a rendőrállam elkerülésével – segíthető a helyi lakóközösségek védelme. Különösen a veszélyeztetett csoportok – a családon belüli erőszaknak kiszolgáltatottak, a mozgáskorlátozottak, az egyedül élők, az idősek, a szellemi fogyatékosokkal élők, a nők és a gyermekek – sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén, amely bűncselekmények az ország egyes területein az elmúlt években érzékelhető módon megnövekedtek.²⁴ Statisztikailag és józan ésszel egyaránt belátható, hogy a mozgalom létezése jelentősen csökkenti a bűnelkövetés valószínűségét. A besurranó tolvajok és a lakosságot fenyegető „átlagbűnözők” a lebukás kockázatának csökkentése érdekében messziről elkerülik az őket figyelő tekinteteket.²⁵ Még akkor is, ha azok nem erre kiképzett szakemberektől, hanem önkéntes – ellenszolgáltatás nélküli tevékenységet végző, egymásra figyelő – civilektől származnak.

A civil összefogás alapján szervezett biztonságra – a fentiek mellett – egyaránt példa lehet a *kisebbségek önvédelmi tevékenysége*.²⁶ A különböző üldöztetésnek kitett csoportok, amennyiben az államhatalom nem szavatolja biztonságukat (vagy azért, mert nem tudja, vagy azért, mert nem kívánja), értelemszerűen megpróbálják megvédeni saját magukat. Az izraeliták magyarországi üldöztetése kapcsán közismert példa erre a zsidó önkéntes századok története. Az első világháborút követő időszak zavargásai és antiszemita atrocitásai következtében a háborúból visszatérő izraelita származású katonák önkéntes egységet hoztak létre, aminek a célja a származásuk miatt üldözöttek védelme volt. A közéletben kezdetben zsidó önkéntes századoknak, illetve cionista századoknak, később – már hivatalosan – Önkéntes Karhatalmi Századoknak nevezett egység Károlyi-kormány általi megítélése ugyan ambivalens volt, amíg azonban önállóságában nem korlátozták, mintegy 2000 fővel valósított meg védelmi cselekményeket.²⁷ A századok felállítását támogató, ugyanakkor a cionista elkötelezettséget elítélő hitközségek anyagi támogatásából létrejövő, az állam által biztosított fegyvereket és katonai infrastruktúrát használó alakulatok összesen 47 olyan településen jelentek meg, ahol korábban pogromokról érkeztek jelentések.²⁸ A vallási és etnikai kisebbségek önvédelme azonban nem kizárólag az ellenségeskedéssel teljes 20. század privilégiuma volt, a – kétségtelenül enyhülő, de továbbra is létező – kikeresztő magatartásra válaszul az elmúlt években is hallhatók voltak – legalábbis az artikuláció szintjén – az önvédelem érdekében megvalósuló szervezkedés hangjai. A létrejött

23 HÍRADÓ.HU: *A Nagy Testvér helyett a lakók figyelnek*. [online], Forrás: Hirado.hu [2015 november 21.]. A csatlakozottak számát az Országos Polgárőr Szövetség ugyanakkor kevesli. Emellett elégedetlen a mozgalomban részt vevők területi elhelyezkedésével, az országos lefedettség hiányával (ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Itt a SZEM 2.0*. [online], 2013, Forrás: Opsz.hu [2015. november 25.]) Ennek egyik elsődleges indoka lehet, hogy hazánkban egymás megfigyelésének – az ismert múltbéli események okán – nem alakult ki megfelelő gyakorlata. Sőt, az egészséges érzületű emberek évtizedeken keresztül el kívánták kerülni a „megfigyelt” és a „megfigyelői” szerepeket. Ez – különösen az idősebb korosztályok esetén – okozhatja azt, hogy a mozgalom nehézségekkel küzd az egyének megszólításával kapcsolatban (vö. HORVÁTH Ágnes: *Interjú Kopácsi Sándorral*. [online], 1998, Forrás: Parola archívum [2015. november 25.]).

24 ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Itt a SZEM 2.0*. [online], 2013, Forrás: Opsz.hu [2015. november 25.]

25 HORVÁTH Ágnes: *Interjú Kopácsi Sándorral*. [online], 1998, Forrás: Parola archívum [2015. november 25.]

26 Még akkor is, amennyiben a fent hivatkozott jogi feltételrendszer mellett erre ma önálló egyesületi keretek között nincs lehetőség.

27 RÉVÉSZ Tamás: *Nemzetőrök, polgárőrök, népőrök*. [online], 2015, Forrás: Rubiconline [2015. november 26.]

28 MAGYAR NYELVTERÜLETRŐL SZÁRMAZÓ ZSIDÓSÁG EMLÉKMÚZEUMA: *A cionista századok*. [online], Forrás: Baderech.hjm.org.il [2015. november 26.]

erőszakszervezetekre válaszul, a hazai roma kisebbség egyes csoportjai egyaránt létrehoztak – ars poeticájuk szerint – önvédelmi mozgalmakat. Így jött létre többek között a Roma Önvédelmi Mozgalom vagy a sajtóban „roma gárdaként” aposztrofált Pécsi Cigányok Egyesülete. E szervezetek némelyikének hatóságokhoz való hozzáállása, valamint békés önvédelmi mivolta önmagában kérdéses,²⁹ ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a magukat kiszolgáltatottnak és fenyegetettnek érző csoportok védelmük érdekében önszervezkedésre hajlandók és képesek. Amennyiben e szervezkedés erőszak, fegyverhasználat, illetve közösségellenes magatartás nélkül valósul meg és nem kelt riadalmat senkiben, akkor hozzájárulhat a közbiztonság erősödéséhez. Ebben az esetben a civil összefogás terminológiája megállja a helyét. Amennyiben azonban a mozgalom tevékenysége nemzeti, etnikai, faji, illetve vallási csoporthoz való tartozása miatt egyes személyekben riadalmat kelt, és – akár vélt önvédelmi célból – meg nem engedett erőszak kerül alkalmazásra, abban az esetben erőszakszervezetről kell beszélnünk. Az erőszakszervezetek tevékenységével és domináns szabályozó mechanizmusával az alábbiakban foglalkozunk.

A fenti három szervezethez/mozgalomhoz való tartozás motivációja a kölcsönös érdekközösség felismerése. A polgárórság, a lakóközösségek, valamint a különböző kisebbségek védelmi és önvédelmi tevékenysége mögött egyaránt az a felismerés húzódik meg, hogy a közösség tagjainak aktív részvételével nagyobb mértékben garantálható az egész közösség biztonsága. Esetükben tehát nem beszélhetünk sem a bürokratikus koordinációban megjelenő kényszerről, sem a piaci koordináció biztosította anyagi haszonszerzésről. Mivel pedig a tevékenység háttérében jellemzően a kölcsönös érdekérvényesítés – és alapjaiban nem az altruista meggyőződés³⁰ – húzódik meg, a civil összefogás által megvalósított védelmi tevékenység szabályozásának domináns módja az önkormányzati koordináció. A civil védelem megvalósulása során tehát a táblázatban az önkormányzati koordináció esetén közzétett jellemvonások az irányadók.

A szereplők közötti kapcsolatokat a különböző civil mozgalmak esetén általában mel-lérendeltség, az intézményesült – érdekképviseletnek útján tevékenységet végző – civil szervezeteket alá- és fölérendeltség jellemzi. A függelmi viszony előbbi esetben szimmetrikus (minden közreműködő fél függ a többitől), utóbbi esetben fordítottan aszimmetrikus (az elnökség függ a tagságtól). A tranzakciók iránya pedig horizontális, illetve alulról felfelé kezdeményezéseket egyaránt megengedően vertikális. A kölcsönös érdekek érvényesítése érdekében a tevékenységben részt vevőket együttműködés jellemzi. E három szervezet/mozgalom kiváló példa arra, hogy egy civil szervezet egyaránt képes és hajlandó lehet vállalni a nagyobb mértékű biztonságnak a költségeit,³¹ ezáltal hozzájárulva a közbiztonság elősegítéséhez.

29 Annak a megítélésére, hogy ezek a mozgalmak kizárólag békés, az alkotmánynak és a hatályos törvényeknek megfelelő közbiztonsági tevékenységet végeztek-e, erre vonatkozó ismereteim hiányában nem vállalkozom. Az azonban bizonyos, hogy e mozgalmak némelyike a rendőrség látókörébe került. HVG.HU.: „Roma gárda”: eljárás indult öt ember ellen. [online], 2012. Forrás: Hvg.hu [2015. november 26.]. Ez is azt bizonyítja, hogy az önvédelmi társadalmi mozgalom és az erőszakszervezetek között – megfelelő szabályozottság hiányában – nagyon vékony a választóvonal.

30 Készségesen elismerem, hogy e szervezeteknél – különösen a polgárórságnél – a kölcsönös érdekek mellett jelen vannak etikai elemek is. Tevékenységük során bizonyosan szerepet játszik az altruista meggyőződés, a másokon való segíteni akarás jelensége. Állításom szerint azonban e szervezetek működtetésének legfontosabb motivációja nem ez, hanem annak a felismerése, hogy közös erőfeszítés árán nagyobb mértékű biztonságban élhetünk.

31 A költségek ez esetben természetesen átvitt értelemben értendők, nem kizárólag pénzbeli ráfordításokat jelentenek.

Az őrző: az erőszakszervezet. A domináns koordináció: agresszív

Paradox módon a – biztonságához nélkülözhetetlen – jogrendet semmibe vevő erőszak-szervezetek³² is törekedhetnek szerepvállalásra egy közösség belső rendjének megteremtésében. A különböző erőszakszervezetek elsődleges célja természetesen nem a rendteremtés, hanem a haszonszerzés. A haszonszerzés zavartalansága érdekében azonban ezek a szervezetek – közvetett célból – felléphetnek rendfenntartó erőként. E feladatukban akár hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy a társadalom tagjainak szubjektív biztonságérzete növekedjen. Ez szükségszerűen ambivalens értékelésüket eredményezi. Egyrészt a haszonszerzés érdekében kivitelezett akcióik megsértik a fennálló jogrendet, ezáltal veszélyeztetik a belső biztonságot, ugyanakkor – abban az esetben, ha ezt egyéb alternatívák nem tudják megvalósítani – fellépésük hozzájárulhat bizonyos rendellenes cselekmények megszűnéséhez. Az erőszakszervezeteknek sokféle típusa létezik. A fentiek igazolására a tanulmányban a politikai pártokhoz kötődő paramilitáris hadseregek rendteremtésben betöltött elmentmondásos szerepét kívánjuk röviden érinteni.³³

A jellemzően különböző politikai pártokhoz kötődő, esetenként tőlük független, de minden esetben politikai célokat elérni kívánó erőszakszervezeteket – bár felépítésükben és végrehajtott akciókat tekintve lényeges különbségekkel bírnak – egyszerűsítésképpen együttesen *párthadseregeknek* nevezzük a továbbiakban. A párthadseregek létrehozásának célja minden esetben a politikai célok erőszakos eszközökkel történő támogatása, azok megfélemlítéssel és szükség esetén fizikai erőszak alkalmazásával történő érvényesítése. Ezek a szervezetek ugyanakkor a politikai célok kikényszerítése mellett – vagy éppen annak érdekében – a történelem során számos esetben a rendfenntartó erők funkcióit is igyekeztek ellátni.

Az európai és a magyar történelem bővelkedik a párthadseregek megjelenésében. A párthadseregek szóról – 1. az első világháborút lezáró békefeltételek, illetve a kollektív bűnösség miatt bekövetkező felháborodás, valamint 2. a nagymértékű katonai leszerelés következtében létrejövő szabadcsapatok politikai célokra történő felhasználása miatt³⁴ – leginkább a két világháború közötti Németország juthat eszünkbe. Ott ugyanis az 1920-as és 1930-as években nagy számban léteztek kezdetben illegálisan, majd a későbbiekben – egyes esetekben a hadsereghez kötődve – félig legálisan, a náci hatalomátvétel után pedig legálisan működő paramilitáris csoportok. Három legismertebb képviselőjük a Németország Kommunista Pártjához köthető Roter Frontkämpferbund (Vörös Frontharcos Szövetség), valamint a Nemzetiszocialista Német Munkáspárthoz köthető Sturmabteilung

32 Az erőszakszervezetek egy része civil mozgalom. Annak az indoka, hogy ezeket a mozgalmakat nem soroltuk a „civil összefogás” általános kategóriájába – és ebben az alfejezetben kiemelten foglalkozunk velük –, erőszakos eszközzrendszerükben, ezáltal az önkormányzatitól eltérő koordinációs mechanizmusuk működésében keresendő.

33 A paramilitáris szervezetek mellett a szervezett bűnözői csoportok rendteremtésben betöltött ellentmondásos szerepe érdekes vizsgálatok tárgya lehet. Egyrészt a haszonszerzés érdekében törvénytelenül tevékenykedő maffiák működése nyilvánvalóan veszélyezteti a közbiztonságot, másrészt az üzletmenet zavartalansága céljából érdekeltek – az erőszak-szervezeteik révén biztosított – rend fenntartásában. A példa kedvéért: ahol a szervezett bűnözés érdekelt az idegenforgalomban, ott tilos a turisták bármilyen mértékű és jellegű megkárosítása.

34 Németh István: Weimar arcai I. Ezer sebből vérző köztársaság. *Rubicon*, 2011/5, 4–13. o.

(Rohamosztag) és Schutzstaffel (Védőosztag).³⁵ Ezenkívül számos további csoport létezett: a szociáldemokrata Reichsbanner (Birodalmi Lobogó), a nacionalista Stahlhelm (Acélsisak), a szélsőségesen nacionalista Organization Consul (Consul Szervezet), a teuton lovagok inspirálta bolsevikellenes Jungdeutscher Orden (Ifjúnémet Rend) mind e kategóriába sorolható németországi paramilitáris szervezetek.³⁶ Párthadseregeket azonban nem csak a weimari köztársaságban találunk. Olaszországban a fegyveres csapatok – úgynevezett squadrák – által támogatott Fascio di Combattimento (Harci Szövetség), majd az abból kialakult Partito Nazionale Fascista (Nemzeti Fasiszta Párt) bolsevikellenes retorikájával, illetve elsődlegesen a szocialisták, a vidéki földfoglaló parasztság ellen irányuló rendzavaró akcióival, valamint – a sok esetben saját maga által generált erőszakos megmozdulások előidézte helyzetre válaszul – a rendteremtés igényének és képességének artikulálásával juthatott hatalomra. „Végre megjelent egy erő – igaz, hogy meglehetősen bizarr és tiszteletre nemigen méltó erő –, amely vállalta egy olyan piszkos munka elvégzését, amire rajta kívül senki sem volt képes vagy kapható.”³⁷ A hatalomátvételt eredményező „Marcia su Roma” (menetelés Rómába) is szimbolikus e tekintetben, hiszen a fasiszta fegyveresek által végrehajtott erődemonstráció és pánikkeltés is hozzájárult ahhoz, hogy Mussolini „erőszakmentesen”³⁸ kormányt alakíthatott. A két világháború közötti időszakban virágzásukat élő jobboldali/szélsőjobboldali szervezetek és mozgalmak közül Franciaországban a kevésbé szélsőséges Action Française (Francia Akció), a Jeunes Patriotes (Hazafias Ifjúság)³⁹ és a Croix de Feu [Tűzkeresztesek], a mai szemmel meglehetősen szélsőséges Le Faisceau (Vesszőnyaláb), Solidarité Française (Francia Szolidaritás) és Parti de la République Autoritaire (Autoriter Köztársaság Pártja), valamint a kollaborációban részt vevő Parti Populaire Français (Francia Néppárt) erre a célra fenntartott csoportjai és hadseregei – nemritkán kirekesztő és nacionalista ideológiákat hangoztatva – tömegrendezvényekkel, tüntetésekkel és akciókkal szerepet vállaltak a tekintélyelvű politikai berendezkedés elősegítésében.⁴⁰ Angliában a British Union of Fascists (Fasiszták Brit Uniója), valamint az abból létrejött British Union of Fascists and National Socialists (Fasiszták és Nemzetiszocialisták Brit Uniója) is fenntartott őrző-védő egységeket.⁴¹ Romániában a kezdetben a Mindent az Országért Pártot és annak Corneliu Zelea Codreanu nevű vezetőjét, majd halála után Antonescu tábornok politikai ambícióit támogató Szent Mihály Arkangyal Légője – a Vasgárda – a király által hol elfogadott, hol üldözött olyan szervezet volt, amelyik

35 A náci hatalomátvételt követően az SS tevékenységi köre kiszélesedett és intézményesült. Ettől kezdve a szervezet – amellett, hogy továbbra is feladata volt a párt védelme – nehezen említhető egy lapon az „egyszerű” párthadseregekkel. Ezt követően korlátlan jogköröket birtokló általános és politikai rendőrségi, polgári és katonai titkosszolgálati, valamint reguláris katonai szervezetté alakult. Emellett a koncentrációs táborok biztonsági és felügyeleti, valamint Adolf Hitler és más vezetők személyes védelmének feladatait is e szervezet látta el.

36 NÉMETH István: Weimar arcai III. Párthadseregek. Paramilitáris szervezetek a német utcákon. *Rubicon*, 2011/5, 18–29. o.

37 ORMOS Mária: *Mussolini*. PolgArt, Budapest, 2000, 160. o.

38 Az erőszakmentesség alatt értsd: maga az elrettentés is elég volt a hatalomba kerüléshez, Róma ostromára nem volt szükség.

39 E két francia mozgalom esetén – az egyszerűsítés érdekében a dolgozat által használt – párthadsereg kifejezés nem helytálló. E két szervezet – köszönhetően annak, hogy elvetette a parlamentarizmust – kifejezetten törekedett a nem politikai pártok keretei között történő működésre. Tömegdemonstrációik és egyéb akciók végrehajtása tehát nem párthadseregeik révén, hanem különböző, erre „szakosodott” csoportjaik útján történt.

40 BOROS Zsuzsanna: A francia szélsőjobb a két világháború között. *Rubicon*, 2010/1, 54–63. o.

41 MAGYARICS Tamás: Feketeingesek Albionban. *Rubicon*, 2010/1, 48–53. o.

erőszakos eszközöket alkalmazva kínálta a kommunizmusmentes rend ígérését.⁴² Szlovákiában a Slovenska Ľudova Strana (Szlovák Néppárt) elnökéről elnevezett párthadsereg, a Hlinka-gárda szélsőséges fasiszta szervezetként – valamint az „erőképességet” középpontba állító propaganda egyik eszközeként – részt vett a párt által ellenségesnek bélyegzett magyar, cseh, kommunista, zsidó elemek üldözésében, a lakosság megfélemlítésében, az ellenállás megtörésében, valamint az antiszemita jogszabályok kikényszerítésében.⁴³ Mind a Vasgárda, mind a Hlinka-gárda aktív szerepet játszott a holokauszt során.

A paramilitáris szervezetek természetesen nem kizárólag szélsőjobboldali fasiszta ideológiát valló szervezetek.⁴⁴ Portugáliában az antiszemitizmussal és a rasszizmussal azonosulni nem kívánó, a fasizmust elutasító, ugyanakkor tekintélyelvű és nacionalista eszmét valló Movimento Nacional-Sindicalista (Nemzeti-szindikalista Mozgalom) félkatonai szervezet kiépítésével, tömegmegmozdulások szervezésével és erőszakos utcai események kikényszerítésével kívánta elérni politikai céljait.⁴⁵ Az Oroszországi Vörös Gárda pedig kifejezetten a fasiszta eszmék eltiprása érdekében végezte tevékenységét. Az Oroszországi Szociáldemokrata Párt 1905. évi kongresszusán – Leninnel ellentétben, aki a parlamenti munkába való bekapcsolódás pártján állt – a politikai célok elérése érdekében Sztálin harci osztagok szervezését ajánlotta.⁴⁶ A cári elnyomás és titkosrendőrségi munka eredményeképpen a harci osztagok szervezése nehézkes volt, az 1917. évi októberi forradalom idején azonban a Vörös Gárda már aktív szerepet játszott az erőszakos eseményekben, majd a Vörös Hadseregbe tagozódva a polgárháború során. A hatalomra kerülést követően pedig már Lenin is fontosnak tartotta a politikai ellenfelekkel való leszámolást. Ennek érdekében azonban már nem kellett paramilitáris szervezetekre hagyatkozni, megalakult a politikai titkosrendőrség. Az időben hozzánk leginkább közel lévő, politikai érdekérvényesítését érdemi terrorcselekményekkel támogató nyugati paramilitáris szervezet az Irish Republican Army (Ír Köztársasági Hadsereg) pedig – bár nacionalista, de – baloldali szervezet volt. Az egységes szocialista Írországiért politikai és évekig militáns akciókkal küzdő szervezet számos terrortámadást hajtott végre brit katonák, rendőrök, börtönőrök, kormánytagok, rivális csoportok, pályaudvarok, üzletek és civilek ellen.⁴⁷

Magyarországon szintén komoly hagyománya van a párthadseregek létrehozásának. Mindenképpen említésre méltó ilyen szervezet a Nyilaskeresztes Párt által létrehozott Fegyveres Pártszolgálat, illetve a hatalomátvételt követően az előbbiből kialakított Fegyveres Nemzetszolgálat. A párt paramilitáris szervezeteként e csoportosulás – amellet, hogy a frontra vezérelt karhatalmi erők megfelelő létszámának hiányában ellátott rendvédelmi és honvédelmi feladatokat – jellemzően 1. Szálasi és a politikai vezetők személyes védelmét végezte, 2. a nyilasok hatalmát biztosította, 3. részt vett az ellenséges világnézeti erők felkutatásában és a velük való leszámolásban, valamint 4. formális és önkényes akcióival üldözte az arra kijelölt személyeket.⁴⁸ A második világháborút követő kommunista ha-

42 MISKOLCZY Ambrus: A vasgárda. Codreanu és Sima legionáriusai. *Rubicon*, 2010/3, 64–69. o.

43 G. KOVÁCS László – Ivan KAMENEC: *Jozef Tiso*. [online], Forrás: Mek.oszk.hu [2015. november 12.]

44 Az általunk eddigiekben megnevezett szervezetek közül sem mindegyik az.

45 SZILÁGYI Ágnes Judit: Kékingesek Portugáliában 1932–1934. *Rubicon*, 2010/1, 63. o.

46 BÍRÓ László: *Sztálin* [online], Forrás: História archívum [2015. november 11.]

47 Kathryn GREGORY: *Provisional Irish Republican Army*. [online], Forrás: Council on Foreign Relations [2015. november 12.]

48 Kovács Zoltán András: Csendőrség a Szálasi-uralom alatt. *Rubicon*, 2010/1, 42–45. o.

talomátvétel is kitermelte a maga párhadseregét, a karhatalmi feladatokat ellátó, de arra semmilyen legitím felhatalmazással nem rendelkező, „lelkes amatőrökből” álló R-gárdát. Igazán azonban az 1956-os forradalom leverését követően – szovjet támogatással – kezdődött el a párt melletti paramilitáris testületek szervezése. Ezeknek a kezdetben egyszerűen karhatalmistáknak nevezett csoportoknak a forradalmat követő időszakban a létszáma Budapesten 3944 fő, vidéken 5907 fő volt.⁴⁹ A karhatalmistákból nőtt ki 1957-ben a „legmegbízhatóbbak” csoportja, a Munkásőrség. Az e szervezetben dolgozók – bár hatósági közegnek minősültek – a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának irányítása alatt álltak, feladatuk az államrend védelme, valamint az ellenforradalmi erők és a restaurációs kísérletek elhárítása volt. A Munkásőrség – melynek részévé válnak a karhatalmisták is – létszáma az 1957-es év végére 30 ezer, az 1960-as évre 60 ezer fő volt.⁵⁰

A fenti – párhadseregeket érintő – felsorolás korántsem teljes. Az itt megemlítetteken túl számos további paramilitáris – politikai érdekek érvényesítése érdekében létrehozott – szervezetet lehetne felsorolni.⁵¹ E tekintetben nem törekszünk ugyanakkor teljességre, a további felsorolás helyett a fenti szervezetekre egyaránt jellemző – a rendteremtés szempontjából fontosnak ítélt – jellemvonások bemutatására kívánunk koncentrálni.⁵² E szervezetek – bár nem minden esetben kerültek kapcsolatba létező politikai pártokkal⁵³ – mindig politikai érdekek mentén alakították tevékenységüket. Esetükben a haszonszerzés a politikai hatalom megragadásában, annak elősegítésében volt tetten érhető. A politikai hatalom megszerzése érdekében az erő látszatát igyekeztek kelteni. Hangsúlyozni kívánták, hogy a – nemritkán általuk is tudatosan gerjesztett – társadalmi feszültségek kezelésében eredményes alternatívát jelentenek. Többségükre jellemző volt, hogy a politikai üzenetek artikulálása, valamint a rendteremtéshez szükséges képesség bemutatása érdekében 1. tömegmegmozdulásokat, felvonulásokat, katonai gyakorlatokat szerveztek, 2. jelvényeket, karszalagot és egyenruhákat hordtak, 3. csapatzászlókat lengettek és zászlóavatásokat tartottak, 4. üdvözlésként karlendítést alkalmaztak, 5. a hadseregekre jellemző hierarchikus felépítésűek voltak, 6. fegyveres akciókat és leszámolásokat eszközöltek, 7. vezetőiket teljhatalmú vezérnek tekintették, valamint 8. erőteljes centralizáció és függelmi viszony határozta meg a működésüket. A rendet befolyásoló, alakító, fenntartó erőknek tekintették magukat, egyúttal rendfenntartó erőnek is igyekeztek látszani. A rendteremtésben

49 KAJÁRI Erzsébet (szerk.): *Rendőrségi napi jelentések, 1956. október 23. – december 12.*, Budapest, 1996, idézi: HORVÁTH Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában. *Rendészet és Emberi Jogok*, 2011/2, 3–30. o.

50 HORVÁTH Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában, *Rendészet és Emberi Jogok*, 2011/2. 3–30. o.

51 Az államtól jogilag független párhadseregek mellett többek között foglalkozni lehetne azokkal az állami hatóságokkal is, amelyek különböző diktatórikus időszakokban ugyan intézményesített állami szervezeteknek minősültek, ugyanakkor a gyakorlatban párhadseregként funkcionáltak. Látszólag az állam védelmével voltak elfoglalva, de mivel az állam maga a párt volt, gyakorlatilag a párt védelmét látták el. Magyarországon a második világháborút követő időszakban a Belügyminisztérium központi szervei kivétel nélkül e kategóriába tartoznak. Ennek érzékeltetése érdekében: a központi szervek 31 vezetőjéből 27 köthető valamilyen mértékben az Államvédelmi Hatósághoz (HORVÁTH Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában. *Rendészet és Emberi Jogok*, 2011/2. 3–30. o.). Ezekkel a szervezetekkel azonban terjedelmi korlátok miatt az említésen túl nem foglalkozunk.

52 Az alábbi jellemvonások bizonyára nem minden itt felsorolt szervezet esetén állják meg a helyüket, általánosságban azonban jellemzőek a párhadseregekre.

53 Ezáltal párhadseregnek nevezni őket nem teljes mértékben helytálló. A tanulmány által követett leegyszerűsítés a struktúralságot kívánja elősegíteni.

a különböző történelmi kataklizmák következményeit, valamint a társadalmi törésvonalakat kihasználva kezdetben a rend ellen irányuló akciókkal, majd azt követően a rendet biztosítani képes erőként aktív szerepet kívántak játszani. A történelem – sajnálatos módon – esetenként e tekintetben igazolta politikai céljaikat: ne legyenek illúzióink, a bukott államokat képviselő rendfenntartó szervezetek helyett a maguk korában a társadalom egy része a párhadseregeket valóban a rendet biztosítani képes erőnek tekintette. A társadalom egy jelentős része ugyanakkor félelemből, az általuk tanúsított erőszakos magatartást elszenvedve engedte meg számukra, hogy szerepet vállaljanak a „rendteremtésben”.

A fenti szervezetekhez hasonló párhadseregeket szerencsére ma már nehezen találhatunk. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy egyrészt ne léteznének az egyes pártok politikai érdekeit segítő, védelmi tevékenységet végző szervezetek. A rendőrség mellett a különböző – nemritkán közterületi – politikai események védelmét jellemzően az egyes pártokhoz kötődő magánbiztonsági szolgáltatók látják el. Emellett azonban nem ritka, hogy az egyes pártok saját alkalmazásában is foglalkoztatnak biztonsági személyzetet. A párt és a biztonságot szolgáltató szervezet és személy közötti viszony ez esetben a piaci, illetve – önkéntesség esetén – az etikai koordináció szerint zajlik. Az elmúlt években – egyes magyarországi székházügyek és önkormányzati rendezvények kapcsán – néhányszor előfordult, hogy a szolgáltató a megbízó politikai céljainak fizikai erőszak útján szerzett érvényt.⁵⁴ A politikai ellenvéleményüknek hangot adó személyekkel szemben tehát az agresszív koordináció mentén kívánta fenntartani a rendet. Ettől függetlenül ezek a szervezetek nem minősülnek erőszakos szervezeteknek. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy napjainkban ne léteznének szélsőséges politikai krédót valló, politikai pártokkal esetenként egyaránt szoros kapcsolatot ápoló paramilitáris szervezetek. Amennyiben magyarországi példát keresünk ennek igazolására, akkor az – időközben betiltásra került – Magyar Gárda Mozgalom nevezhető meg a paramilitáris csoportokhoz leginkább közel álló szervezetként.⁵⁵ A mozgalom önkéntesei hangsúlyozták védelmi képességüket, párhadseregekre emlékeztető felvonulásokat és „közérzetet és közbiztonságot javító sétákat” tartottak, katonai jellegű külsőségekkel bírtak (egyenruhával, jelvényekkel, zászlókkal voltak felszerelve), katonai hierarchiai szervezeti felépítéssel bírtak, valamint tagjaikat avatással fogadták soraikba. Ars poeticájuk szerint egyfajta – nem fegyveres⁵⁶ – nemzetőrségként funkcionáltak, amely szükség esetén képes volt ellátni Magyarország védelmét.⁵⁷ A rendet azonban megfélemlítő, kirekesztő, egyes nemzetiségi csoportokat szabadságukban korlátozó eszközök alkalmazásával képzelték el, így joggal minősültek erőszakos szervezetnek.⁵⁸ Ezért is került sor betiltásukra.

54 Az egyes esetek tétele megnevezésétől óvakodom. Egyrészt azért, mert néhány esetben folyamatban lévő büntetőeljárásról van szó, és kerülni szeretném a vádaskodás látszatát, másrészt azért, mert a tanulmány nem oknyomozó, hanem tudományos célból készült.

55 Azzal, hogy a Magyar Gárda Mozgalom betiltását követően létrejött Új Magyar Gárda Mozgalom mennyiben minősül erőszakos szervezetnek, jelen írásban nem foglalkozunk.

56 Magyarország Alaptörvénye ugyanis nem engedi meg fegyveres politikai mozgalmak létrejöttét.

57 WIKIPEDIA: [Magyar Gárda](#). [online] Forrás: Wikipedia.hu [2015. november 16.]

58 Probléma volt továbbá, hogy megkérdőjelezték Magyarország állami hatóságainak rendvédelmi képességét, végső soron tehát az ország szuverenitását. A szuverenitás fenntartására alkalmazott struktúrák mellett párhuzamos struktúrákat kívántak fenntartani, ami legitimitási kockázatokkal fenyegetett.

A párthadseregek korábbi markáns jelenléte alapjaiban a koordinációs vákuum lehetetlenségének elméletével magyarázható. Ennek értelmében: amennyiben egy koordinációs mechanizmus nem képes elvégezni egy társadalmi feladat szabályozását, akkor törvényszerűen alternatív mechanizmus lép a helyébe. Esetünkben ez a következőt jelenti. Mivel egyes történelmi korszakokban a stabil államműködés hiányában és az áthidalhatatlan társadalmi törésvonalak következtében a biztonság bürokratikus, piaci, etikai vagy éppen önkormányzati koordinációs mechanizmusok által szabályozottan nem valósult meg, a társadalom tagjai azt ugyanakkor továbbra is nélkülözhetetlennek tartották, előnyben részesítették az erőszakos szervezetek által képviselt megoldásokat. A párthadseregek által „szolgáltatott” védelmi tevékenység dominánsan az *agresszív koordináció* szerint kerül szabályozásra, megvalósulása során a táblázatban az agresszív koordináció esetén közölt jellemvonások az irányadók. A szereplők közötti kapcsolatot az alá- és fölérendeltség jellemzi, a tranzakciók vertikális módon, utasítások szerint mennek végbe, a függelmi kapcsolat aszimmetrikus. A fölérendelt fél kizárólag egyéni érdekeit kívánja érvényesíteni, nem ritkán erőszakot, esetenként fizikai erőszakot alkalmaz a tranzakciók kikényszerítése érdekében.

Mára – amikor stabil, a biztonságunkat garantáló államok vesznek körül bennünket – a biztonság jellemzően a bürokratikus és a piaci koordináción keresztül valósul meg. Az erőszakos szervezeteknek pedig – jogosan – negatív a megítélésük. Ezt a negatív megítélést felvállalt céljaik, a fizikai erőszakot nem nélkülöző eszközrendszerük, kompromisszumképtenségük, egymás elleni folytonos küzdelmeik, nem utolsósorban a múltban elkövetett emberiség elleni bűnökben való részvételük eredményezi. Helyénvaló, hogy normatív módon magunk is elítéljük a különböző erőszakos szervezetek tevékenységét, egyúttal hitet tegyünk amellett, hogy biztonságunkat az agresszív koordinációt a leginkább háttérbe szorítva, azt más koordinációs mechanizmusok révén kívánjuk megvalósítani. A pozitív elemzés igényelte intellektuális tisztesség érdekében azonban le kell szögeznünk: az agresszív koordináció a politikai rendszerekben ugyan háttérbe szorult, teljes mértékben azonban nem szűnt meg. Illúzió lenne azt hinni, hogy e koordináció 1. teljes mértékben megszüntethető, valamint 2. a biztonságot garantáló egyéb mechanizmusok hanyatlásával ne lenne képes pillanatok alatt feltámadni.

Az őrző: a segítő szándékú állampolgár. A domináns koordináció: etikai

A belbiztonsági tevékenység áttekintése során az eddigiekben intézményesült megoldásokkal foglalkoztunk.⁵⁹ Védelmi tevékenység azonban megvalósulhat nem intézményesült megoldások révén is. Képzeldük magunk elé azt az esetet, amikor az utcán sétálva szemtanúi leszünk egy bűncselekménynek. A példa kedvéért: a szemünk előtt kísérlik meg ellopni egy idős hölgy táskáját. Az idős hölgy láthatóan védelemre szorul (nem képes az önvédelemre), de az állami rendvédelem, a biztonsági magánszolgáltató, a helyi védelem-

⁵⁹ Az állítás annyiban nem teljesen pontos, hogy a korábbiakban tárgyalt agresszív koordináció nem kizárólag erőszakos szervezetek által, hanem egyének erőszakos cselekményei révén is megvalósulhat. Az utóbbi esetben nem beszélhetünk intézményesült megoldásról.

re felesküdt civil összefogás vagy akár a törvényes működés határán egyensúlyozó gárdaszerű mozgalom képviselői nincsenek jelen, hogy megakadályozzák a bűncselekményt. A bűncselekménynek ettől függetlenül nem szükséges megtörténnie. A közbeavatkozást motiváló kényszer, haszonszerzés vagy önérdék⁶⁰ hiányában önzetlenül, akár saját maguk biztonságát veszélyeztetve, a bűncselekmény szemtanúi mint *segítő szándékú állampolgárok* egyaránt felléphetnek a kiszolgáltatott hölgy és vagyontárgyai megvédése érdekében. Ebben az esetben a védelmi tevékenység kizárólag altruista meggyőződésből történik, a tevékenység megvalósulását dominánsan az *etikai koordináció* szabályozza. A tevékenység megvalósulása során pedig a táblázatban az etikai koordináció esetén közzétett jellemvonások az irányadók. A felek között mellérendelt viszony áll fenn, függelmi kapcsolatról nem beszélhetünk. A segítő saját belátása szerint dönti el ugyanis, hogy kíván-e önzetlenül segítséget nyújtani a rászorulóknak. Az esetleges segítségnyújtással kialakuló viszony, mint arról a korábbiakban volt szó, nem intézményesült és nem is tartós. Nagyon valószínűtlen, hogy amennyiben az idős hölgy a jövőben ismételt segítségre szorul, ugyanazok a személyek fognak a segítségére sietni (ettől persze még előfordulhat, de ez esetben is csak a véletlen műveként). Az érdekérvényesítési stratégia jelen esetben is az együttműködés, az érdekelttség azonban egyéni. A rászoruló érdekelt abban, hogy a segítő védelmet nyújtson számára, a segítő azonban nem érdekeltiségből, hanem önzetlenségből vesz részt a védelmi tevékenységben.

Az etikai koordináció, valamint az önkormányzati koordináció által szabályozott védelmi tevékenység közötti határvonal sok esetben nehezen meghatározható: egyszerre van jelen az altruizmus és a segítő érdekeltisége. Mindig meghatározható azonban, hogy mely motiváció a domináns. Az etikai koordináció esetén ez minden esetben az önzetlenség. Míg az önkormányzati koordináció által megvalósuló szomszédságfigyelő szolgálat esetén – nem kételkedve akár az egyidejűleg jelen lévő altruista meggyőződésben – alapjaiban önérdékből történik tevékenység (azaz a résztvevők számolnak azzal, hogy veszély esetén bizonyosan őket is megsegítik), addig az etikai koordináció által megvalósuló segítség esetén egyáltalán nem beszélhetünk viszonzásról. Az etikai koordináció szerint megvalósuló védelmi tevékenységre számos további példát találhatunk, ami erős társadalmi beágyazottságról árulkodik, arról, hogy e védelmi mechanizmus nem hagyható figyelmen kívül.

IRODALOMJEGYZÉK

2011. évi CLXV törvény a polgárőrségről és a polgári tevékenység szabályairól [online], 2011 Forrás: Net.jogtar.hu [2015. november 23.]
- BÍRÓ Gyula: *A polgárőrség szerepe és jelentősége hazánk közbiztonságának javításában* [online], Forrás: Pecshor.hu [2015. november 23.]
- BÍRÓ László: *Sztálin* [online], Forrás: História archívum [2015. november 11.]
- BOROS Zsuzsanna: A francia szélsőjobb a két világháború között, *Rubicon*, 2010/1. 54–63. o.
- Charles E. LINDBLOM: *Politics and Markets. The World's Political Economic System*. Basic Books, New York, 1977.

60 Közvetlen önérdék ez esetben nem értelmezhető. Közvetett önérdékről ugyanakkor természetesen beszélhetünk: a társadalom valamennyi tagja számára fontos, hogy a bűncselekmények elkövetőit elfogják.

- FELMÉRY Zoltán: Az állam és a magánvállalatok szerepvállalása a közbiztonság elősegítésében. Az őrző-őrzött reláció, valamint a relációt leíró koordinációs mechanizmusok, *Nemzet és Biztonság*, 2015/5. 115–131. o.
- G. KOVÁCS László – Ivan KAMENEC: *Jozef Tiso* [online], Forrás: Mek.oszk.hu [2015. november 12.]
híradó.hu: *A Nagy Testvér helyett a lakók figyelnek* [online], Forrás: Hirado.hu [2015 november 21.]
- HORVÁTH Ágnes: *Interjú Kopácsi Sándorral* [online], 1998, Forrás: Parola archívum [2015. november 25.]
- HORVÁTH Attila: A rendészeti szervek története Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában, *Rendészet és Emberi Jogok*, 2011/2. 3–30. o.
hvg.hu: „Roma gárda”: eljárás indult öt ember ellen [online], 2012, Forrás: Hvg.hu [2015. november 26.]
- KATHRYN GREGORY: *Provisional Irish Republican Army* [online], Forrás: Council on Foreign Relations [2015. november 12.]
- KORNAI János: *A szocialista rendszer*, Heti Világgazdaság Kiadó, Budapest, 1993.
- KORNAI János: Bürokratikus és piaci koordináció. In: KORNAI János: *Központosítás és piaci reform*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2013.
- KOVÁCS Zoltán András: Csendőrség a Szálasi-uralom alatt, *Rubicon*, 2010/1. 42–45. o.
- KRIESCH András: Francia megszállás Magyarországon, 1809, *Rubicon*, 2010/5. 30–33. o.
- MAGYAR NYELVTERÜLETRŐL SZÁRMAZÓ ZSIDÓSÁG EMLÉKMÚZEUMA: *A cionista századok* [online], Forrás: Baderech. hjm.org.il [2015. november 26.]
- MAGYARICS Tamás: Feketeingesek Albionban, *Rubicon*, 2010/1. 48–53. o.
- MIKLÓS Tamás: *Polgárőrség Esztergomban az első világháború idején* [online], 2015, Forrás: Nagyhaboru.blog.hu [2015. november 19.]
- MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda. Codreanu és Sima legionáriusai, *Rubicon*, 2010/3. 64–69. o.
- NÉMETH István: Weimar arcai I. Ezer sebből vérző köztársaság, *Rubicon*, 2011/5. 4–13. o.
- NÉMETH István: Weimar arcai III. Párthadseregek. Paramilitáris szervezetek a német utcákon, *Rubicon*, 2011/5. 18–29. o.
- ORMOS Mária: *Mussolini*, PolgArt, Budapest, 2000.
- ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Beszámoló a polgárőrség 2010. évi tevékenységéről* [online], 2010, Forrás: Opsz.hu, [2015. november 19.]
- ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Itt a SZEM 2.0* [online], 2013, Forrás: Opsz.hu [2015. november 25.]
- ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Polgárőr alapismereti szakmai jegyzet* [online], 2012, Forrás: Opsz.hu [2015. november 20.]
- ORSZÁGOS POLGÁRŐR SZÖVETSÉG: *Polgárőr Módszertani Füzetek* [online], 2011, Forrás: Opsz.hu, [2015. november 18.]
- POLÁNYI Károly: A gazdaság, mint intézményesített folyamat. In: *Polányi Károly gazdaságtörténeti munkái*, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 13–67. o.
- RÉVÉSZ Tamás: *Nemzetőrök, polgárőrök, népőrök* [online], 2015, Forrás: Rubiconline [2015. november 26.]
- SASHEGY POLGÁRŐR EGYESÜLET: *Polgárőrsegről* [online], Forrás: Sashegypolgaror.hu [2015. november 19.]
- SIMON V. Péter: A polgárőrség intézménye 1848 tavaszán, *Folia Historica: a Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*, 1991/15. 11–24. o.
- SZILÁGYI Ágnes Judit: Kékingesek Portugáliában 1932-1934, *Rubicon*, 2010/1. 63. o.
wikipedia: *Magyar Gárda* [online] Forrás: Wikipedia.hu [2015. november 16.]